

МОЯ ЧУЖІСТЬ/НЕЗДУЖАННЯ ЩОДО КУЛЬТУРОЛОГІЇ: РЕФЛЕКСІЯ З ІНШОЇ (ЗАХІДНОЇ) ТОЧКИ ЗОРУ

Незважаючи на вивчення мною філософії, права та соціології в трьох німецьких університетах (Фрейбург, Бонн, Мюнхен) та незважаючи на те що я читав лекції, семінари і практикуми в університетах Штутгарта і Сарагоси (Іспанія) і, особливо, після мого виходу на пенсію, у багатьох різних іспано- і російськомовних країнах від Чилі й Еквадору – до Росії, Білорусі та України культурологія – це все ще дискусійний концепт, який я хочу прояснити з вашою допомогою під приводом даного конгресу.

Отже, перша проблема полягає в тому, що предмету «культурологія» не існує в західних університетах, у кращому випадку в ряді університетів та інститутів викладається предмет "науки про культуру", як правило, у поєднанні з етнологією, і це відсилає переважним чином до екзотичних культур – екзотичних з точки зору географічної відстані від нас: наприклад, індійських культур, екзотичних і в зв'язку із часовою відстанню від нас: кам'яного віку та єгипетської культури і так далі. Або є так звана "landeskunde" (дослівно з німецької мови: «землезнавство», «землеопис», тобто – дисципліна наближена до географії – прим. перекладача), в основному пов'язана із розв'язанням проблем сучасних зарубіжних мов, наприклад, російська, французька "landeskunde" (географія). Концепції «cultural studies» («культурні дослідження» - усталений дисциплінарний вираз), які в США означають концепт культури, що виходить за рамки літератури і посиляється також на інші культурні продукти, такі як театр, кіно і так далі, я хочу тільки побіжно відзначити тут. Крім того, є ще поняття субкультури, яка лише виконує роль естетичної ідентифікації (Ігор Гафаров, Металева спільнота та Естетика ідентичності).

Таке широке поняття, як культура, є настільки багатозначним, казуальним і довільним, що фактично означає той зміст, яким ми можемо її наповнити. Чи є якась вища – політична – влада, певний апеляційний суд, який

володіє монополією на визначення? А якщо ні? Чи не є завданням, функцією таких конгресів, як цей, – не тільки боротися за чистоту змісту, але також і виправдовувати явно зайві дисципліни, такі, як культурологія перед обличчям факту, що культурологія існує тільки в колишніх радянських республіках-, але не в західних університетах?

Тож, має бути дивним для когось, хто прибув із західного світу – щодо сходу чи заходу, то я думаю, ви відчуваєте себе більш західними -, що у всіх східних університетах, на всіх факультетах культурологія викладається як обов'язкова навчальна дисципліна. Чи не посила культурологія місце марксизму-ленінізму після краху останнього, я маю на увазі, інституційно, а не з точки зору змісту? Чи не відбулася проста зміна homo sovieticus на homo culturologicus або homo democraticus як мішень академічної освіти студентів, яка долає спеціалізацію та інтегрує індивіда у відкрите демократичне суспільство? Чи не обернулася інституціонально-ідеологічна необхідність/відсутність (скасування марксизму-ленінізму) в академічне створення культурології?

Але якої культурології? Зверненої до якої культури? До регіональної/національної, специфічної, самодостатньої чи загальної культури чи культур? У зв'язку з першим, чотири роки тому я виступив з лекцією в Академії наук в Мінську на тему: «МИР В ПОЛЕ НАПРЯЖЕНИЯ МЕЖДУ ТЕНДЕНЦИЕЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ РАЦИОНАЛЬНОЙ ЕВРО-АМЕРИКАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ/ЦИВИЛИЗАЦИИ И СТРЕМЛЕНИЕМ К РЕГИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ». У цій лекції розглядається досвід мого вивчення латино-американської, індійської культур, які навіть ціною втрати науково-технологічних досягнень і демократичних досягнень воліють бути від'єднаними від західної культури – заради порятунку власної параметафізичної культурної ідентичності. Ми можемо знайти паралелі в Європі, кон-

кретно в Іспанії, що включає в себе басків та каталонську культуру. Вони пропонують виразний концепт культури, яка виключає інші культури, і про який філософ басків Мікель Асурменді сказав, культура басків, щоб бути національною, потребує ворога. У мене перед очима, в моїй пам'яті, німецька культура, яка, у своїй зарозумілості претендувала - і справді здійснювала - виключення елементів зовнішніх чужих культур, особливо євреїв - Я повернувся до цього пункту - і в минулому столітті спричинила велику шкоду всьому світу.

Між іншим: Коли Шопенгауер говорить, що "кожен нещасний простачок, який не має чим гордитися, обирає собі останній аргумент – націю, до якої він належить, – щоб гордитися хоча б цим", – ми повинні подумати, чи не є слабкими особистості, що потребують більшої ідентифікації саме з регіональною культурою?

Вільгельм фон Гумбольдт (1767-1835) був, імовірно, перший німець, який використовував поняття культури, не обмежене в національному і релігійному вираженні. Одна з посад, яку він займав, була – директор пруської системи навчання та виховання. В умовах зростаючої дезінтеграції *Universitas* (пруськ. «університетів» – прим. перекл.) мірою накопичення *specialitates* («спеціалізацій»), що розвивалися пліч-о-пліч, але не пов'язано одна з одною, він зажадав загальнонаукової освіти для студентів, які включала б *specialitates* до *Universitas* і тим самим перетворювала "автономного індивіда" (Кант) в "громадянина світу" (Гумбольдт). Дана академічна модель та ідеал освіти, тим не менш, набула у націонал-соціалізмі різко-трагічного збочення, коли "автономного індивіда" було замінено на "Volksgenosse" і місце "громадянства світу" окупував "німецький народ", визначений пріоритетами "Blut und Boden" (крові та землі). Ця модель знайшла згодом свій зразковий вираз у "Rektoratsrede" (нім. «Ректорат» - прим. перекл.) Мартіна Гайдеггера 1933 року про "Самоуправління німецького Університету», де Гайдеггер говорить про тріаду послуг німецького університету: сервіс роботи, сервіс оборони, сервіс науки. Ви можете собі уявити, якій науці повинен був слугувати Ні-

мецький Університет: науці розведення *homo germanicus*, паралельно яким відбувалося розведення у східному Радянському союзі *homo sovieticus*. Зрозуміло, що в ситуації, що склалася після другої світової війни в німецьких університетах, нова модель освіти, пов'язана із національним змістовим наповненням німецької культури, розвиватися не могла. Після поразки Другої світової війни, навіть самий закоренілий німець почав ясно бачити, що "світ не стає краще, годуючись німецькими *Wesen* (харчами)" (Емануель Гейбел, 1815-1884, німецький патріотичний поет). Культура як концепція подолання спеціалізованих відмінностей, залишається *extra muros*. Що переважало, так це скептицизм, байдужість. Цікавим є той факт, що в 60/70 рр., коли хвиля марксизму охопила багато німецьких університетів, а *homo sovieticus* став у деякому роді об'єктом інтересу для німецьких студентів, саме тоді, в той же час, даний ідеал поступово деградує у Радянському Союзі, сприймається як історична іронія і вимагає спеціального аналізу. (Бенно Хюббнер, *Революція естетики, естетика революції*. – Спб., 2009).

Як я вже зазначав, співвідносячи марксизм-ленінізм з культурологією, ви зробили з потреби добросесність. Питання, яке мене турбує, чи ми на Заході повинні або не повинні вчитися у вас, наслідуючи цю чесноту і тим самим повертаючись до Гумбольтівського ідеалу академічної освіти. Кілька років тому німецький філософ Одо Марквард і президент протягом декількох років "Deutsche Rektorenkonferenz" побічно скаржився на недостатню академічних [кадрів у стилі] "Inkompetenzkompensationskompetenz" («Некомпетентністькомпенсованакомпетентністю»). За допомогою цього слова, цього монстра німецької мови, він мав намір сказати в загальних рисах, наступне: у зв'язку із зростанням спеціалізації в університетах студенти стали виключно компетентними в дуже небагатьох областях. Це необхідно, в умовах зростаючого невігластва з багатьох предметів, щоб, принаймні, компенсувати загальну відсутність компетентності. Це може зробити культурологія.

Культурологія у розумінні, викладеному мною вище? Ні, як ви можете укласти з

моїх слів, не у метафізичному сенсі німецької культури (Еммануель Гейбел, Гітлер, Göbbels, Хайдеггер, Карл Шмітт), а в широкому, діалогічному, плюральному та науковому сенсі (Гумбольдт, Марквард). Так що, я повинен, графічно відзначити відмінність між КУЛЬТУРО-логією у першій і Культуро-ЛОГІЄЮ в другому сенсі. Це Культуро-ЛОГІЯ, яка повинна не тільки подолати, перевершити *specialitates* в *Universitas*, дати нам загальну думку, орієнтацію ЦЛОГО ("Inkompetenzkompensationskompetenz") після розгрому односторонніх владних метафізичних "Систем СМІСЛУ", але і повідомити нам про інші культури у світі, в якому різні культури звертаються все ближче й ближче географічно одна до одної.

Демократія, заснована на концепції авто-

номного індивіда, який несе особисту відповідальність «республіки», потребує інших цінностей, інших чеснот, аніж авторитарні системи, де владні кола будуть диктувати своїм підданим, що вони мають робити. Демократія працює тільки з демократами, і вони не падають з неба. Ми повинні формувати їх постійно - інформацією. Нам потрібно більше знань, менше слухняності. І це також означає: більше культурної роботи і менше гри.

Бенно Хюбнер, Zaragoza, 15 вересня
2010 р.

Переклад Бенно Хюбнера з німецької на англійську мову переглянув Тім Бозман
Переклала українською –
Свгенія Більченко.